

УЧЕБНО-НАУЧЕН ЦЕНТЪР
„НАЦИОНАЛНА СИГУРНОСТ И ОБЩЕСТВЕН РЕД“

КАТЕДРА
„НАЦИОНАЛНА СИГУРНОСТ“

АВТОРЕФЕРАТ
КЪМ ДИСЕРТАЦИОНЕН ТРУД

НА СТИЛИЯН ОГНЯНОВ КРОТНЕВ

НА ТЕМА:
„УСЪВЪРШЕНСТВАНЕ УПРАВЛЕНИЕТО НА СТРУКТУРИТЕ
НА МИНИСТЕРСТВОТО НА ВЪТРЕШНИТЕ РАБОТИ ПРИ
ИЗВЪНРЕДНИ СИТУАЦИИ“

ЗА ПРИДОБИВАНЕ НА ОБРАЗОВАТЕЛНАТА И НАУЧНА СТЕПЕН „ДОКТОР“,
ОБЛАСТ НА ВИШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ 9. „СИГУРНОСТ И ОТБРАНА“,
ПРОФЕСИОНАЛНО НАПРАВЛЕНИЕ 9.1. „НАЦИОНАЛНА СИГУРНОСТ“,
ДОКТОРСКА ПРОГРАМА „ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ НА ПРЕСТЪПНОСТТА И
ОПАЗВАНЕ НА ОБЩЕСТВЕНИЯ РЕД“

НАУЧЕН РЪКОВОДИТЕЛ: ПРОФ. Д-Р ВАСИЛ ГЕОРГИЕВ

ПЛОВДИВ

СПИСЪК НА ИЗПОЛЗВАНИТЕ СЪКРАЩЕНИЯ

АЕЦ Атомна електроцентрала

АД Акционерно дружество

АЗ Аварийна защита

АЯР Агенция за ядрено регулиране

ДА Държавна агенция

ГФИ Геофизичен институт

НИМХ Национален институт по метеорология и хидрология

ЕС Европейски съюз

ЕСС Единна спасителна система

ЕЕН112 Единен европейски номер

ЕМ-DAT - The International Disaster Database

ЗЗБ Закон за защита при бедствия

ЗМВР Закон за Министерство на вътрешните работи

ППЗМВР Правилник за прилагане на ЗМВР

МС Министерски съвет

МВР Министерство на вътрешните работи

ГД ПБЗН Главна дирекция „Пожарна безопасност и защита на населението”

ГД БОП Главна дирекция „Борба с организираната престъпност”

ГД КП Главна дирекция „Национална полиция”

ГД ЖСОБТ Главна дирекция "Жандармерия, специални операции и борба с тероризма"

ГД ГП Главна дирекция „Гранична полиция”

ОДМВР Областна дирекция на МВР

СДВР Столична дирекция на МВР

СЗО Световна здравна организация

НАТО Организация на Северноатлантическия договор

ОКИЦ Областен комуникационно-информационен център
КЕМ Комунално-енергийните мрежи
СОТ Сигнално-охранителна техника
ОМУ Оръжия за масово унищожение
ЯО Ядрено оръжие
РО Радиологично оръжие
ХО Химическо оръжие
БО Биологическо оръжие
ПОО Потенциално опасен обект
ПОВ Промислени отровни вещества
РАВ Радиоактивно вещество
Р. Република
р. Река
ТХВ Токсични химични вещества
КПП Контролно-пропускателен пункт
ПУ Пункт за управление
СНАВР Спасителни и неотложни аварийно-възстановителни работи
ТОЕЛ Теплоотделящи елементи
ЯМ Ядрен материал
ВВЕР Водно- воден енергиен реактор
ЦРУ Централно разузнавателно управление
EADRCC Евroatлантическия координационен център за реагиране при бедствия на НАТО
MIS Център за мониторинг и информация на Европейската Комисия
MSK-64 Medvedev-Sponheuer-Karnik
МААЕ Международна агенция по атомна енергия
ENAC Emergency Notification and Assistance Convention

I. РАЗДЕЛ

Обща характеристика на съдържанието на дисертационния труд

Дисертационният труд е посветен на изследване, насочено към усъвършенстване управлението на структурите на Министерството на вътрешните работи при извънредни ситуации. Дисертационният труд е разработен в увод, три глави, изводи към всяка глава, заключение и приложения, с общ обем 141 страници, от които списък на използваната литература – 10 страници.

Списъкът на използваната литература включва 121 литературни източника, от които 103 на кирилица и 17 на латиница.

II. РАЗДЕЛ.

Съдържание на дисертационния труд по структурни елементи

Темата на дисертационния труд е разработена в структурните елементи както следва:

УВОД

В увода на дисертационния труд е представена актуалността и значимостта на темата, обекта, предмета, целта, основните задачи на изследването, работната хипотеза, методите на изследването и поставените ограничения.

В началото на новото столетие човечеството е разтърсвано от сериозни проблеми с глобален обхват, причинени както от природата, така и от човека. Реалностите, в които сме потопени – пандемии, регионални войни, терористични актове, амбиции за господство и влияние във вид на национализъм и шовинизъм, на фундаменталистки идеологии и религиозен фанатизъм, икономически кризи, катастрофи, промишлени аварии, насилие на улицата и т.н. често са съпроводени със сериозни последици. Това води до проявление на извънредни ситуации с различна степен на интензивност,

които могат да имат значителни негативни последици върху обществото и цялостната инфраструктура на дадена държава или регион .

Прецизното дефиниране на понятието „извънредна ситуация“, изясняването на механизма на противоречията, които стават движещи сили, изследването на причините за възникването, характера и същността им, класификацията на извънредните ситуации по определени научни критерии, анализът на отделните фази на развитие, механизмите за тяхното управление, методите и средствата за тяхното разрешаване стават ключови елементи при създаването на съвременна теория за намаляване на заплахи с висок потенциал и значим риск за националната сигурност на Република България.

Актуалност на темата

Рисковете и заплахите от пандемии, регионални войни, терористични актове, амбиции за господство и влияние във вид на национализъм и шовинизъм, на фундаменталистки идеологии и религиозен фанатизъм, икономически кризи, катастрофи, промишлени аварии, насилие на улицата и ефективността от дейността на структурите на МВР за тяхното овладяване, обуславят актуалността на дисертационния труд.

Проблемът, който се изследва в дисертационния труд, е важен за научната област, поради необходимостта от усъвършенстване управлението на структурите на Министерството на вътрешните работи при извънредни ситуации.

Цел на изследването

Целта на изследването е да се изясни същността на извънредни ситуации и да се предложат направления за повишаване ефективността от управлението на структурите на Министерството на вътрешните работи при овладяването им.

Научноизследователски задачи в дисертационния труд

За постигане на поставената цел се решават следните научноизследователски задачи:

1. Да се извърши теоретичен анализ на управленския процес при извънредни ситуации
2. Да се анализират и оценят извънредни ситуации и да се определи вероятната обстановка на територията на Р България .
3. Да се моделират направления за усъвършенстване на управлението на структурите на Министерството на вътрешните работи при извънредни ситуации.

Обект на изследването

Обект на изследването в дисертационния труд са структурите на МВР, имащи отговорности при извънредни ситуации.

Предмет на изследването

Предмет на изследването е управлението на структурите на Министерството на вътрешните работи преди, по време и след възникването на извънредни ситуации и усъвършенстване подготовката на органите за управление.

Работна хипотеза на дисертационното изследване

Съществуващото управление на структурите на МВР при извънредни ситуации може да бъде усъвършенствано на всички етапи от управленския процес.

Методология

Избраната методология е определила начина на изучаване и изследване на нормативната уредба, касаещи дейността и управлението на структурите на МВР при извънредни ситуации. За целта е избран комплекс

от методи за събиране, обработка и анализ на информация. Сравнителният анализ е основният метод за оценяване на елементите на изследването в трета глава. В края на всяка основна глава са генерирани изводи.

Ограничения и допускания

Настоящото изследване ще се ограничи само до разглеждане управлението на структурите на МВР при земетресения, наводнения и безредици.

ГЛАВА 1 : Теоретични основи на управленския процес при извънредни ситуации

В глава първа е проведен теоретичния анализ на управленския процес при извънредни ситуации, в резултат на което са определени управленските функции и тяхното значение за решаването на проблема за усъвършенстване управлението на структурите на Министерството на вътрешните работи при извънредни ситуации.

Терминът „организация” можем да преценим, като действие и като резултат. В речника за чуждите думи четем, че да се организира нещо означава „подреждам, разпределям, планирам различни действия с обща цел” . Когато нещото е извънредна ситуация, да се организира то означава планомерна и целенасочена дейност на държавното ръководство, на министерствата, ведомствата и местната администрация по поддържането в готовност на сили и средства и съгласуването им за незабавни действия, подготовка и провеждане на операции при операции, различни от война.

„Управление” означава „да се ръководи, да се властва, да се прилага”. От тези три глагола несъмнено първият е този, който съответства на значението на глагола „управлявам”. Да се управлява една организация, означава да се ръководи, т.е. да се направлява, да се води, да ѝ се посочва пътят. Логично, управляването на дадена организация е да се упражнява

по най-малко анархичен и по възможно най-рационален начин. Това от своя страна изисква организационни действия или казано по друг начин управленското действие включва в себе си организационно въздействие. Следователно организацията е средството или инструментът, с който си служи управлението, за да координира различните ресурси, в това число и човешките така, че да се осигури постигането на целите на структурата с оглед възможно най-голяма ефективност.

Според А.Файол да се управлява, означава да се предвижда, организира, командва, координира и контролира. С тези пет функции той определя последователните фази на управленската дейност.

А.Зерили следвайки А.Файол, конкретизира петте фази на функцията и я нарича управленска. Според него тези фази са: *програмиране, организиране, изпълнение, координиране и командване и контрол и оценка*. Под управление Зерили разбира съвкупност от мерки - *решения, процедури, системи, отношения, контрол, чрез които се развива дейността по осъществяване целите на организацията*.

Според А. Роувъм съвременното управление е процес на вземане на решения, обединяващ организационни възможности със заплахите и благоприятните въздействия, произтичащи от външната среда. По подобен начин анализирайки средата Д. Шендън и К. Хатъс предлагат следното определение за съвременното управление „ *процес на определяне и установяване на връзки на организацията с околната среда, заключаващ се в реализация на избраните цели и опит да се достигне желаното взаимоотношение с тази среда, посредством разпределение на ресурсите, което позволява ефективно и резултатно да функционира организацията и нейните подразделения*”.

У.Глук и Л.Джаух представят управлението, като „*направление в теорията на вземане на решенията, насочено към развитие на ефективна*

стратегия, оказваща съдействие при достигането на корпоративните цели”.

Дж. Пирс и Р. Робертсън определят управлението като „свкупност от решения и действия за формулиране и изпълнение на стратегии, разработени за достигане на целите на организацията”.

Х.Джонсън и К. Скулс определят следната последователност на действията за осъществяване на управленския процес:

- анализ на актуалното положение на организацията в конкурентната среда;
- избор, предполагащ разработка и оценка на алтернативите и стратегиите в дейността на организацията;
- имплементация, включваща процеса на реализация и осъществяване на избраната стратегия.

В научната литература съществува консенсус по отношение на управленските функции : планиране, организация и контрол. Последните представляват фазите на един процес, който започва с изследването на обстановката, преминава през установяването на целите и на плановете за тяхното постигане, следва пускането на плановете в практиката и завършва с проследяването и контрола върху изпълнението им.

В този смисъл управлението на извънредни ситуации включва: *анализ на средата (добиване, събиране обработване, класифициране, систематизиране, обмен и съхраняване на информацията); вземане на решение; планиране на операции; поставяне на задачи на изпълнителите и изпълнение на плановете; организиране и поддържане на взаимодействието; организиране на управлението; организиране на осигуряване на силите; приемане на коригиращи решения и контрол на изпълнението на поставените задачи.*

От казаното до тук следва, че управлението на извънредни ситуации е динамичен и комплексен процес, в който се извършват сложни по обем и

съдържание дейности, често в твърде ограничени срокове с участието на значителен брой длъжностни лица. Тяхната дейност се подчинява на точно определени принципи , основните от които са: *единоначалие; строга централизация на ръководството с предоставяне на подчинените на, възможност за проявяване на творчество и инициатива при определяне на способите за изпълнение на поставените задачи; твърдост и настойчивост за осъществяване на взетите решения; оперативност и гъвкавост при изменение на обстановката; лична отговорност за взетите решения, за състоянието и използването на подчинените сили и средства и за резултатите от изпълнението на поставените задачи.*

Планирането при управлението на извънредни ситуации е динамичен и непрекъснат процес. Извършва се предварително. Когато възникне извънредна ситуация, за която няма разработен план, се пристъпва към незабавно планиране.

Планирането се извършва въз основа на моделиране на обстановката за извънредни ситуации от различен характер, за външнополитическа ситуации, за вътрешна ситуация и за ситуации, предизвикани от природни бедствия, аварии и катастрофи. То спомага за ефективното използване на наличните ресурси, организирането, управлението и координирането на силите и средствата при решаването на поставените задачи.

Процесът на планирането при управлението на извънредни ситуации е координиращ процес, целящ да се определи най-добрият метод за изпълнение на задачите или за планиране на възложените бъдещи действия. Тъй като планирането често се възпрепятства от неточна информация, недостатъчно време и ограничени ресурси, процесът е предназначен за оптимизиране логичните и аналитични стъпки при вземане на решение, в условията на неопределеност и несигурност. Процесът намира приложение във всяко звено за ръководство на всеки регион (район), за всеки тип планове при различна наличност на сили и средства. Той цели да се даде

възможност на ръководителите в процеса на планиране да обединят усилията на различните разнородни сили и средства, така че в крайна сметка да се постигне цялостна координация на усилията по планирането. Процесът е приложим както при предварителното, така и при непосредственото планиране.

Целите на процеса планиране са: *стандартизиране на процеса ; осигуряване на контрол по време на разработване на плана; даване възможност на ръководителя да ръководи разработването на плана; увеличаване възможностите за творческо мислене и даване оценка на продуктите на процеса на планирането.*

В рамките на планирането съществуват, както процеси, така и процедури. Процесите представляват познавателни действия, предприемани от ръководителя и центъра за управление, които имат за цел логичното използване на всяка уместна информация при изготвяне на оценката на ситуацията. Процедурите съдържат необходимите стъпки, характерни за процеса на планиране, които дават възможност на ръководителя да контролира събитията и да постигне одобрение на съответното ниво.

Алгоритъмът за вземане на решение при управление на извънредни ситуации може да се представи като процес, в който са включени шест етапа.

ГЛАВА 2: Анализ на резултати от научни изследвания за извънредни ситуации

В първа глава е направен критичен прочит и анализ на знанията по същността и съдържанието на извънредните ситуации. Анализирана е съществуващата класификация на извънредните ситуации и е предложена оценка на възможните извънредни ситуации на територията на Република България.

В най-широк смисъл извънредната ситуация може да се определи, като съвкупност от случващи се в даден момент негативни фактори, създаващи определена обстановка, при която имаме съществено отклонение от нормалния процес.

В правния мир съществуват редица случаи за използване на термина извънредна ситуация, без да бъде дефиниран, като най-общо се свързва с разбирането за нещо, което се случва извън рамките на общоприетото.

В решение на Съвета на Европейския съюз № 5215/2007 относно създаване на финансов инструмент в областта на гражданската защита, като извънредна се определя „всяка ситуация, която има или може да има неблагоприятно въздействие върху хората, околната среда или имуществото“. Алтернативно на горните е и друго използвано определение като "състояние, положение, което се случва извън определения ред или програма и по своя характер е необикновено, особено, специално, изключително".

В научната литературата е разпространено следното определение на извънредна ситуация – *това е обстановка, случваща се на определена територия (обект) в резултат на авария, опасно природно явление, стихийно, екологично или друго бедствие, терористични актове, военни действия, социално-икономически изменения или в следствие на тези действия и изменения, които могат да доведат или са довели до човешки жертви, вреда за здравето на хората и околната природна среда, значителни материални загуби и нарушение на нормалния живот на населението.*

В документите на МВР за извънредна ситуация е посочено следното определение: *„Извънредна ситуация е такава внезапна или очаквана промяна на установеното състояние на живот, предизвикана от човешка дейност или природни явления, бедствия, пожари, технологични и радиологични аварии или екологични катастрофи, терористични актове,*

както и други обстоятелства от социален и политически характер, която има или може да има неблагоприятно въздействие върху хората, околната среда или имуществото, включително културното наследство и налагаща прилагане на специални мерки за намаляване на загубите и преодоляване на последствията от нея.“

Оценката и анализът на същността на извънредната ситуация показват, че тя е синтетично понятие, включващо в себе си множество различни елементи, но обединени по един критерий – значително отклонение от нормите.

Подробното изследване на определението за извънредна ситуация доказва , че тя условно е съставена от четири взаимно свързани елементи:

- извънреден фактор (събитие, произшествие, въздействие);
- извънредни (екстремални) условия;
- последици;
- обстановка.

В процеса на развитие извънредната ситуация преминава през следните фази:

Първа фаза - възникване на негативни условия, натрупване на отклонения от нормалното състояние или процес в системата;

Втора фаза - инициране на извънредно състояние;

Трета фаза - етапи на развърщане на извънредните фактори;

Четвърта фаза - процес на извънредното събитие, по времето на което, се оказва въздействие върху хората, обектите и природната среда;

Пета фаза - действия на остатъчните фактори на поражението в случващите се извънредни условия;

Шеста фаза - приемане на управленско решение за спасяване на хората и ликвидиране на последиците от ИС;

Седма фаза - транспортиране на хора, техника и други товари;

Осма фаза - ликвидиране на последиците от ИС със собствени сили и оказване на помощ на пострадалите.

В резултат на въздействието на извънредната ситуация, някои територии най - вероятно ще бъдат напълно поразени, други – частично, трети – леко, а четвърти изобщо няма да бъдат изложени на разрушения.

Следователно, разрушението, унищожението, гибелта, болестите и др., които са следствия на извънредните събития, могат да се изменят в доста широк диапазон и пространствени граници.

Оценката на изложените определения и характеристики на извънредната ситуация, показва, че тя може да се определи като внезапна, външна и неочаквано възникваща обстановка, която се формира в резултат на въздействието на извънреден фактор и която се характеризира с неопределеност и сложност при взимане на решение, острота на конфликтите и стресови състояния за населението, значителен социално-икономически и екологичен ущърб, преди всичко с човешки жертви и в следствие на това от необходимостта на огромни човешки, материални и времеви разходи за провеждането на евакуационно-спасителни работи и ликвидирането на последиците от извънредната ситуация, а също така специално организиране на управлението.

Извънредните ситуации се класифицират по голям брой признаци, всеки от които, отразява един или друг аспект и при синтеза на които се определя пълната картина на извънредната ситуация. Определени са следните основни признаци: природа на възникване; мащаби на разпространение; същност и характер на основни явления и процеси; характер на развитието; скорост на разпространението; характер на опасностите; степен на продължителност; характер на поразяващите фактори или източници на въздействие върху човека и околната среда; основни причини за възникване; характер на въздействие върху обектите; обратимост на последиците; критерии на риска; нивото на управляемост;

ведомствената принадлежност; възможност за предотвратяване; възможност за възобновяване; мащаб и нивото на привлечени за ликвидирането на последици сили, средства и органи за управление; контрол за бъдещи въздействия.

През последните години България беше засегната от редица кризисни събития, които отнеха човешки животи и нанесоха значителни щети, както на инфраструктурата в сферата на енергетиката, водните ресурси, телекомуникациите, транспорта, общественото здраве, образованието, културното наследство и защитените природни зони, така и на промишлеността, селското стопанство, поминъка и имуществото на населението.

Анализът на събраните и изучени документи ни позволи да определим възможните кризисни събития за територията на Р България :

- *предизвикани от природни явления* - земетресения, наводнения, горски и полски пожари, снежни бури, свлачища и срутища, обледявания, бурни ветрове;
- *вследствие на епидемии и пандемии по хората, животните и растенията;*
- *вследствие на крупни промишлени аварии и пожари в обекти, работещи с ядрени, взривоопасни и пожароопасни материали, радиоактивни вещества, промишлени отровни вещества и токсични газове;*
- *вследствие на транспортни инциденти - авиационни, железопътни, пътни, морски и речни.*

Изводи от първа глава:

На територията на страната е възможно възникването на извънредни ситуации от техногенен, природен и екологичен характер. Малко вероятно е, но в никакъв случай не бива да се изключват и извънредни ситуации, породени от въоръжен конфликт, опити за нарушаване на конституционния

и обществен ред, граждански размирици и конфликти на социална, етническа или религиозна основа, терористични актове и др.

Извънредните ситуации и в частност природните бедствия имат тежки последици за населението и като цяло за националната сигурност изразяващи се в :

- пълни или частични разрушения на сградния фонд, магистрали, пътища, пътни съоръжения, мостове, тунели, надлези, обекти от критичната инфраструктура и други;
- човешки жертви, затрупани хора и останали без подслон;
- нарушена системата на електроснабдяването;
- затруднено снабдяване на населението с питейна вода;
- излизане от строя на част от обектите на промишлеността;
- сложна пожарна обстановка;
- опасност от наводнения;
- нарушена националната съобщителна система;
- възможно е възникване на епидемии.

Решаващ фактор за създаването на обстановка на нестабилност и несигурност в страната и региона са екстремизмът и тероризмът. Очакваните последици от извършен терористичен акт са изключително тежки. Най-тежка обстановка може да се очаква при терористични актове с вземане на заложници, употребата на ОМУ, възникналите ЯХБОА и трансграничното заразяване (замърсяване). При това могат да се очаква кризата да се развие и да добие трансграничен характер.

Анализът на вероятната обстановка на територията на страната при извънредни ситуации показва, че за управлението на извънредни ситуации е необходимо ефективно прилагана система от принципи, изисквания, правила и действия, подпомагаща органите, в това число и тези от МВР за ръководство и управление в процеса на тяхното предвиждане, предотвратяване и овладяване.

Първи етап - разкриване на проблема (извънредната ситуация) или инициране на процеса . Характеризира се с наблюдение на ситуацията, при която възниква събитието и формулиране на рисковите фактори. Прави се извода за неизбежното отстраняване на проблема или пък неговата сериозност да бъде сведена до минимум.

Втори етап - оценка на извънредната ситуация (анализ на мисията и информацията за проблема - дефиниция, ограничения, обхват и др.). В този етап се подбират онези аспекти, които са най-важни и най-открояващи се, и се класифицират така, че проблемът да изпъкне в конкретен вид. Той включва: оценка на обстановката; ограниченията; допусканията; факторите; силните и слабите страни; центъра на тежестта; критичните точки; критериите за успех; целите; задачите; желания краен резултат.

Трети етап - разработване на алтернативи (създаване на различни варианти и решения) за действие. Разработват се достатъчно брой варианти за действие, които могат да доведат до изпълнение на мисията. Това осигурява по-голяма гъвкавост при разчета как да бъдат използвани най-ефективно наличните сили и средства и как да бъде изпълнена най-успешно мисията. Разработените варианти се анализират и проиграват на ЕИТ. Всеки вариант трябва да съдържа: мисията; замисълът; задачи; необходима критична информация; схема на маньовъра със сили и средства. В него трябва ясно да се открият: съсредоточаването на основните усилия; основните задачи; ефективно използване на ръководството и управлението; организация на осигуряване.

Четвърти етап - оценяване и избиране на вариант за действие. Към него се пристъпва след разработването на вариантите за действие. За целта вариантите за действие се тестват за ефективност. Това означава да се определи дали вариантът е подходящ, възможен, приемлив, единствен и комплектуван. Вариантите се сравняват и се оценяват по следните

критерии: яснота на формулираните цели; вероятни последици от всяко действие; ефективност; маньовър; резерв; управление; осигуряване; сигурност; икономия на сили и средства. На брифинг се утвърждава най-оптималния вариант за действие. Избраният вариант за действие се развива в концепция за операцията. Тя трябва да бъде достатъчно детайлизирана, за да изрази виждането на ръководителя за цялостно провеждане на предстоящата операция. След избора на варианта се издава заповед за планиране.

Пети етап - разработване на концепция и план. Това е процес на детайлно планиране. Планът трябва да осигури най-доброто решение, основаващо се на указанията, дадени от по-висшестоящия орган. Разработването на плана трябва да се основава на утвърдения замисъл на операцията и да бъде съобразен с наличните ресурси. При планирането непрекъснато се обменя и отчита постъпващата информация. От съществено значение са плановете по осигуряването. След планирането се изготвя заповед за провеждане на операцията.

Шести етап - изпълнение на плана. Той включва осъществяване на взетото решение на практика, контрол по реализирането му и корекция при необходимост. Дейността на структурите на МВР по овладяване на кризи от невоенен характер подробно ще бъде представена и оценена в третата глава на изследването.

Изучаването на теоретични основи на управленския процес при извънредни ситуации и проведения критичен анализ и оценка ни позволи да определим значението на управленските функции и тяхното място при решаването на изследвания научен проблем, касаещ усъвършенстване управлението на структурите на Министерството на вътрешните работи при извънредни ситуации и **формулирането на следните изводи:**

Управление означава да се ръководи, да се властва, да се прилага. От тези три глагола несъмнено първият е този, който съответства на значението

на глагола управлявам, когато той се отнася до структурите на МВР. Логично управляването на дадена структура в МВР се упражнява по най-малко анархичен и по възможно най-рационален начин, което означава организационни действия или казано по друг начин управленското действие включва в себе си организационно въздействие.

Планирането е координиран съвместен етап от управленския процес, който има за цел да определи най-добрия метод за изпълнение на задачите по овладяването на извънредните ситуации. То се извършва в зависимост и на основата на цели и приоритети, приети от определени от законите, институции, и ресурсите, с които Р България разполага.

Вземането на решения за действие и използване на силите и средствата на структурите на МВР в извънредната ситуация е шест степенен процес за идентифициране на рисковите фактори, разработване на планиращи и координиращи документи, за поддържане в готовност на системата от сили и средства за незабавно реагиране.

Глава 3: Усъвършенстване управлението на структурите на МВР при извънредни ситуации

Тази глава е посветена на теоретично и емпирично изследване на дейността на основните структури на МВР при извънредни ситуации. На критичен анализ и оценка са подложени получените резултати в светлината на ефективността на управлението на структурите на МВР при извънредни ситуации. Моделирани са основните направления за усъвършенстване на управлението на структурите на МВР при извънредни ситуации. Предложен е структурен модел на Система за автоматизиране на управленския процес в МВР при извънредни ситуации.. Посочени са основните направления за усъвършенстване подготовката на органите за управление на структурите на Министерството на вътрешните работи при извънредни ситуации.

МВР, като специализиран правозащитен орган на изпълнителната власт, е ангажирано пряко с провеждането на държавната политика за гарантиране на вътрешната сигурност на страната. Министерството е администрация с йерархичен характер и централизъм в управлението, чиято дейност е насочена към защита правата и свободите на гражданите, националната сигурност и обществения ред. Като система МВР и неговите органи имат за свой обект на въздействие обществените отношения, свързани с гарантиране на вътрешната сигурност на страната, разкриване на правонарушенията в тази област, откриване и отстраняване на причините, които ги пораждаат, укрепване на законността и установения в обществото конституционен правов ред.

Дейността на МВР е насочена към защита на правата и свободите на гражданите, противодействие на престъпността, защита на националната сигурност, опазване на обществения ред и пожарна безопасност и защита на населението.

Създадената в МВР система за управление при извънредни ситуации има за основа осигуряване действията на ръководството на министерството и ръководителите на структури при управление на силите и средствата за предотвратяването и овладяването на ситуации с кризисен характер и преодоляването на последиците от такива. Тя се състои от функционално свързани: органи за управление; ситуационни центрове и комуникационно-информационна система.

Системата за управление на МВР при извънредни ситуации осигурява: анализ и оценка на риска от възникване на извънредни ситуации; поддържане на готовност за действие при извънредни ситуации; постоянен обмен на информация; координация на действията на органите за управление и на силите за реагиране при извънредни ситуации и ефективно използване на наличните ресурси.

Общото ръководство на дейността на МВР при извънредни ситуации се осъществява от министъра на вътрешните работи, подпомаган от Съвет по сигурност. Съветът по сигурност осъществява следните дейности: подпомага министъра на вътрешните работи по ръководство на дейността при извънредни ситуации в министерството; разглежда проекти на нормативни, планиращи и справочни документи, свързани с дейността на МВР при извънредни ситуации; анализира вероятността от възникване на извънредни ситуации и решава предприемането на превантивни мерки; предлага на министъра на вътрешните работи участие на сили на МВР в операции на колективни системи за реагиране при кризи, бедствия и други извънредни ситуации по линия на Европейския съюз, НАТО, ОССЕ, ООН и други международни организации, в които Република България членува, или за оказване на помощ на други страни в изпълнение на международни договори, по които Република България е страна; предлага на министъра на вътрешните работи създаването на временни органи за пряко подпомагане дейността на ръководството на МВР за всеки конкретен случай на възникване на извънредна ситуация; приема годишен доклад за дейността на МВР при извънредни ситуации.

За организиране на подготовката и използването на силите и средствата на министерството при извънредни ситуации се създава Постоянна комисия за управление на МВР при извънредни ситуации, която: анализира състоянието на структурите на министерството за действие при извънредни ситуации и приема програми, планове и конкретни мерки за повишаване на готовността им за това; организира превантивната дейност в МВР за предотвратяване и намаляване на последствията от ситуации с кризисен характер; организира разработването на Плана на МВР за управление при извънредни ситуации и на Плана на МВР за защита при бедствия; организира подготовката на ръководния състав и силите на МВР за действие при извънредни ситуации; организира оповестяването и

информирането на МВР при извънредни ситуации; предлага за включване в бюджета на МВР на необходимите финансови средства за осигуряване на дейността на министерството при извънредни ситуации; предлага на министъра на вътрешните работи за внасяне в Междуведомствената комисия по възстановяване и подпомагане към Министерския съвет на искания за предоставяне на средства от резерва на държавния бюджет за компенсиране на направени от структури на МВР непредвидени разходи при извънредни ситуации и за извършване на неотложни възстановителни работи на имоти, собственост на МВР, засегнати от бедствия; организира разработването на ведомствени нормативни документи за действие при извънредни ситуации; организира взаимодействието с другите държавни органи за управление. Дейността на Постоянната комисия на МВР се подпомага от Оперативен щаб. Оперативният щаб е органът който : подпомага дейността на Постоянната комисия на МВР и взаимодействието с другите държавни органи; разработва и поддържа Плана на МВР за управление при извънредни ситуации и Плана на МВР за защита при бедствия; разработва необходимите ръководни и планиращи документи, свързани с дейността на Постоянната комисия на МВР при възникване на извънредни ситуации; запознава ръководителите на структури със заповедите и указанията на председателя на Постоянната комисия на МВР и осъществява контрол за тяхното изпълнение; организира събирането на информация за готовността на силите и средствата на МВР за действие при извънредни ситуации; обобщава информацията за действията на сили и средства на МВР при различни по характер извънредни ситуации, в спасителни и неотложни възстановителни работи; оказва методическа помощ на структурите на МВР по поддържане на готовността им за действие при извънредни ситуации.

Като временен орган за управление за нуждите на управлението на МВР при извънредни ситуации се формира Център за управление на МВР

при извънредни ситуации. Центърът за управление се формира при възникване на извънредна ситуация, налагаща използването на сили на повече от една основна структура на МВР за нейното овладяване или за непосредствена координация на действията на силите на министерството с действията на други национални или международни институции със следните задачи: извършване на цялостна оценка на оперативната обстановка, свързана с извънредната ситуация; организиране изпълнението на задълженията на МВР по Националния план за защита при бедствия и взаимодействието с националния щаб; подготвяне на варианти на решения за действие и използване на силите и средствата на структурите на МВР в извънредната ситуация; организиране на непосредственото планиране на операции; водене на отчет на силите и средствата, участващи в овладяването на извънредната ситуация и изразходваните ресурси.

Ръководителите на структури: анализират състоянието на подчинените сили за действие при извънредни ситуации и предприемат мерки за повишаване на тяхната готовност за работа в такива условия; организират превантивната дейност на подчинените структури за предотвратяване и намаляване на негативните последствия от извънредни ситуации; организират разработването и усвояването на плановете на подчинените структури за действие при извънредни ситуации и за защита при бедствия; планират, организират, ръководят и контролират участието на подчинените сили и средства в извънредни ситуации, в спасителни и неотложни аварийно-възстановителни работи; организират подготовката на ръководния състав, на органите за управление и на силите за реагиране за действие при извънредни ситуации; организират поддържането и използването на средствата за оповестяване и информизиране при извънредни ситуации; организират финансовото и материално-техническото осигуряване на силите и средствата за действие при извънредни ситуации;

организират взаимодействието с другите държавни органи и органи на местното самоуправление.

Като постоянно действащи звена за нуждите на управлението при извънредни ситуации в министерството са създадени Ситуационен център на МВР и ситуационни центрове на други структури, определени със заповед на министъра на вътрешните работи. Ситуационните центрове изпълняват следните функции: поддържат непрекъснато оперативно дежурство; поддържат постоянна готовност за използване на комуникационно-информационната система на центъра; осъществяват оперативно ръководство на подчинените сили и средства; събират, обработват и анализират информацията за оперативната обстановка и я предоставят по определения в МВР ред; изготвят прогнози за възникване и развитие на извънредни ситуации; създават и поддържат база от данни, свързани с рискове и заплахи за възникване на извънредни ситуации; поддържат в актуално състояние съответните планове за действие при извънредни ситуации; поддържат регистър на силите за реагиране при извънредни ситуации на съответните структури на МВР; поддържат регистър на обектите и системите от критичната инфраструктура, определени за защита от съответните структури на МВР; поддържат постоянна готовност за формиране на временни органи за управление при извънредни ситуации; осигуряват оповестяването и информирането при извънредни ситуации; координират неотложните действия на дежурните сили за реагиране в началния момент на възникването на извънредна ситуация до формирането на временни органи за управление; осъществяват взаимодействието с оперативните дежурни центрове на другите държавни органи и органите на местното самоуправление.

Ситуационните центрове на структурите на МВР се изграждат в специално оборудвани и комуникационно осигурени помещения, снабдени с необходимите технически средства за решаване на широк кръг от задачи,

които биха възникнали в условията на извънредни ситуации. Ситуационните центрове включват служители за оперативно дежурство, за управление при извънредни ситуации, за комуникационно-информационно и за логистично осигуряване, които по състав съответстват на конкретните задачи на структурите, в които се изграждат. Общото и непосредственото ръководство на ситуационните центрове се осъществява от ръководителите на структури. Оперативното ръководство на ситуационните центрове се осъществява от началниците на оперативни щабовете.

Структурата, съставът и организацията на работа на ситуационните центрове се определят със заповед на съответния ръководител. За работа на оперативните групи и на ръководителите на структури на МВР се подготвят работни места, снабдени със средства и материали за решаване на задачите по управлението при извънредни ситуации.

Комуникационно-информационната система на Системата за управление при извънредни ситуации се изгражда на базата на съществуващите в МВР комуникационни и информационни системи. Тя е интегриран организационно-технически комплекс от органи, комуникационни и информационни ресурси, процедури и документи за осигуряване на обмена, обработката, съхранението и защитата на информацията в системата за управление на МВР при извънредни ситуации. Организира се на основата на принципите за изграждане на системи за управление при спазване на следните най-общи изисквания: готовност за незабавно използване; устойчивост и надеждност; мобилност на развърщането и възстановяването в зависимост от обстановката; способност за осигуряване на необходимите информационни и комуникационни ресурси. При необходимост за нуждите на управлението в извънредни ситуации се ползват комуникационно-информационните ресурси на Комплексната автоматизирана система за управление на МВР.

Реагирането при извънредни ситуации е дейност, извършвана от органите за управление и силите за реагиране на МВР, с цел овладяване на основните рискове и заплахи. Силите за реагиране при извънредни ситуации в структурите на МВР са структурни звена, модули, групи, екипи или други формирания от щатния състав на структурите. Данните за определените сили за реагиране при извънредни ситуации на структурите на МВР са включени във ведомствения регистър, създаден и поддържан в Ситуационния център на МВР и в останалите ситуационни центрове в министерството.

Ръководството, подготовката, координацията и контрола на действията на силите за реагиране при извънредни ситуации се осъществява от ръководителите на структури в съответствие с техните функции и правомощия.

Силите за реагиране се привличат за действие при извънредни ситуации по следния ред:

- със заповед на министъра на вътрешните работи;
- с писмена заповед на ръководителите на съответните структури - при въвеждане на планове за действие при извънредни ситуации и за защита при бедствия.

Силите за реагиране се привличат и по искане на областния управител или кмета на община, както и за участие в операции на Единната спасителна система на Република България, след разрешение на съответния ръководител.

Основните структури на МВР при земетресения, наводнения и безредици изпълняват комплекс от задачи, които могат да бъдат обобщени в следния ред. При възникване на силно земетресение ГД ПБЗН и териториалните ѝ структури осъществяват спасителни и аварийно възстановителни работи (СНАВР). ГД „Национална полиция“ и Главна дирекция "Жандармерия, специални операции борба с тероризма"

осъществяват ръководство, помощ и контрол и създават организация за формиране на резерви от сили и средства за подпомагане на силите на териториалните структурни звена по изпълнение на поставените им задачи. Териториалните структури на ГД „Гранична полиция“ при възникване на силно земетресение изпълняват задачи в граничната зона.

ГД ПБЗН и териториалните ѝ структури поддържат постоянна готовност за провеждане на оперативни дейности по защита при възникване на наводнения. Оперативната защита при наводнения има три основни фази: непосредствено преди наводнението, по време на наводнението и след наводнението. ГД НП осъществява ръководство, помощ и контрол и създава организация за формиране на резерви от сили и средства за подпомагане на силите на териториалните структурни звена по изпълнение на поставените им задачи. Главна дирекция "Жандармерия, специални операции и борба с тероризма" подпомага силите на териториалните структури при: изолиране зоната на наводнението посредством изграждане на КПП; издирването и задържането на извършители на умишлени действия, свързани с ескалиране на обстановката; охрана на водоеми и отводнителни съоръжения; борба с разпространителите на деструктивни слухове, мародерите, овладяване на масови безредици и обезвреждане на престъпни групи, действащи извън територията на населените места; осигуряване спазването на въведените режимни мерки в зоната на наводнението; осигуряване на сили и средства за провеждане на спасителни дейности, доставяне на жизненоважни медикаменти и продукти в труднодостъпни райони. Териториалните структури на ГД ГП изпълняват задачи в граничната зона по: добиване и предаване на информация за параметрите на наводнението и за застрашени от стихията населени места и обекти; оказване съдействие при извършване на спасителни дейности; усиление охраната и контролно пропускателната дейност на държавната граница в близост до зоната на наводнението; информира компетентните органи на съседни страни за опасност от

наводнения в граничната зона, а при необходимост осигурява пропускането на сили и средства за осъществяване на спасителни и хуманитарни дейности; при необходимост осъществяват наблюдение и разузнаване на зоната на наводнението с летателна техника.

Основните сили , които се използват за възстановяване на обществения ред при безредици са от състава на: областните дирекции на МВР, Главна дирекция "Национална полиция", Главна дирекция "Жандармерия, специални операции и борба с тероризма" , Главна дирекция "Гранична полиция". В зависимост от обстановката може да се използват и звена от други дирекции на МВР - за оперативно, оперативно-техническо и материално-техническо осигуряване на операции за възстановяване на обществения ред. Областите дирекции на МВР използват полицейските сили за охрана на обществения ред и при необходимост групите за бързи действия и реагиране. За разкриване на конкретни извършители на престъпления и лица, подстрекаващи към нарушаване на обществения ред се използват служители от звената на "Криминална полиция" от съответните териториални поделения. Главна дирекция "Жандармерия, специални операции и борба с тероризма" възстановява, поддържа и опазва обществения ред при масови безредици. Гранична полиция участва в действия по възстановяване на обществения ред в района на граничната зона (6-15 км от линията на държавната граница) и зоните, където поделенията на гранична полиция изпълняват задачите си: гранични контролно-пропускателни пунктове, летища, пристанища. Поделенията на привлечени за възстановяване на обществения ред при безредици изпълняват следните задачи: организират и провеждат оперативно-издирвателни мероприятия за разкриване на организатори, подстрекатели и активни участници в безредиците (ако безредиците имат организиран характер); разкриват и обезвреждат въоръжени лица - участници в безредиците; провеждат мероприятия, използвайки средствата за масова

информация за ограничаване участието на граждани в безредиците и разколебаване на организаторите (ако има такива); изясняват причините и предпоставките за безредиците и вземат мерки за намаляване или премахване на същите; използвайки наличните сили и средства във взаимодействие с другите органи на МВР, организират и провеждат тактически действия за възстановяване на обществения ред; усилват охраната на важни обекти в района на безредиците или в близост до него и недопускат нарушаване на техния нормален режим на работа; организират и осъществяват режимни мероприятия в района на безредиците и в близост до тях и не допускат разрастването им; организират и осъществяват задържането, охраната и конвоирането на лица, извършили престъпления, оказващи съпротива или пасивно неподчинение на полицейските органи.

Моделирането на направления за усъвършенстване управлението на структурите на МВР при извънредни ситуации в реално време в хода на изследването следва логическата последователност: *оценка на ефективността на управлението на структурите на МВР при извънредни ситуации; анализ на силните и слабите страни на Системата за управление на МВР при извънредни ситуации; създаване на структурен модел на Система за автоматизиране на управленския процес и формулиране на предложения за усъвършенстване подготовката на органите за управление на структурите на Министерството на вътрешните работи при извънредни ситуации.*

Въз основа на системния анализ и оценка на резултатите от изследването в трета глава са **формулирани следните изводи:**

Анализът и оценката на силните и слабите страни на Системата за системата за управление на МВР при извънредни ситуации, определената настояща ефективност на управлението на структурите на МВР за действие при кризисни ситуации и нарастващата динамиката на средата, в която се осъществява управленската дейност на МВР при извънредни ситуации,

налагат усъвършенстване на Системата за управление на МВР при извънредни ситуации .

Необходимо е изграждане на Система за автоматизиране на управленския процес в МВР, която рязко да повиши ефективността на управлението на структурите при извънредни ситуации. Създаването на софтуер за Интегрирана информационна система (ИИС) ще подпомогне дейностите на органите за управление и ще осигури взимането на информирано управленско решение в реално време.

Проведеното емпирично изследване доказва, че слабите страни на Системата за управление на МВР при извънредни ситуации към момента се дължат и на недостатъчното усъвършенстване на подготовката на органите за управление на структурите на МВР при извънредни ситуации.

Заклучение и препоръки

В заключението на дисертационния труд са представени доказателства, че изследователските задачи са решени и целта на изследването е постигната. Представено е описание на приносите и на практическата значимост на извършеното изследване. Предложени са нови идеи за последващо изследване.

В дисертационния труд е проведено изследване на ефективността на Системата за управление на МВР при извънредни ситуации, посредством прилагането на която, се осигурява : анализ и оценка на риска от възникване на извънредни ситуации; поддържане на готовност за действие при извънредни ситуации; постоянен обмен на информация; координация на действията на органите за управление и на силите за реагиране при извънредни ситуации и ефективно използване на наличните ресурси.

В първа глава на дисертационния труд е решена първата изследователска задача, която е свързана с изследване на теоретичните

основи на процесите при организацията и управлението при извънредни ситуации. Потвърждава се факта, че „управление” означава „да се ръководи, да се властва, да се прилага”. От тези три глагола несъмнено първият е този, който съответства на значението на глагола „управлявам”, когато той можем да отнесем към структурите на МВР. Логично управляването на дадена структура в МВР ще се упражнява по най-малко анархичен и по възможно най-рационален начин, което означава организационни действия или казано по друг начин управленското действие включва в себе си организационно въздействие. Планирането като важна функция на управленския процес е координирана съвместна дейност, която има за цел да определи най-добрия метод за изпълнение на задачите по овладяването на извънредните ситуации. То се извършва в зависимост и на основа на цели и приоритети, приети от определени от законите, институции и ресурсите, с които Р България разполага. Вземането на решение в условията на извънредни ситуации е процес за идентифициране на рисковите фактори, разработване на планиращи и координиращи документи, за поддържане в готовност на системата от сили и средства за незабавно реагиране.

Във втора глава, резултатите от цялостното изследване определят същността и характера на извънредните ситуации и посочват вероятната обстановка на територията на Р България, с което е решена втората изследователска задача. На територията на страната е възможно възникването на извънредни ситуации от техногенен, природен и екологичен характер. В никакъв случай не бива да се изключват и извънредни ситуации, породени от въоръжен конфликт, опити за нарушаване на конституционния и обществен ред, граждански размирици и конфликти на социална, етническа или религиозна основа, терористични актове и др. Извънредните ситуации и в частност природните бедствия имат тежки последици за националната сигурност, изразяващи се в : пълни или

частични разрушения на сградния фонд, пътища, пътни съоръжения, мостове, тунели, надлези и други; човешки жертви, затрупани хора и останали без подслон; нарушена системата на електроснабдяването; затруднено снабдяване на населението с питейна вода; излизане от строя на част от обектите на промишлеността; сложна пожарна обстановка; опасност от наводнения; нарушена националната съобщителна система и е възможно възникване на епидемии. Решаващ фактор за създаването на обстановка на нестабилност и несигурност в страната и региона са екстремизмът и тероризмът. Очакваните последствия от извършен терористичен акт са изключително тежки. Най-тежка обстановка може да се очаква при терористични актове с вземане на заложници, употребата на ОМУ, възникналите ЯХБОА и трансграничното заразяване (замърсяване). При това могат да се очаква кризата да се развие и да добие трансграничен характер. Анализът на вероятната обстановка на територията на страната при извънредни ситуации показва, че за управлението на извънредни ситуации е необходимо ефективно прилагана система от принципи, изисквания, правила и действия, подпомагаща органите за ръководство и управление в процеса на тяхното предвиждане, предотвратяване и овладяване.

В трета глава на изследването е изпълнена третата изследователската задача, а именно да се моделират направления за усъвършенстване на управлението на структурите на Министерството на вътрешните работи при извънредни ситуации. В хода на разработката е приложена методология, в която посредством метода на SWOT анализа са определени силните и слабите страни на Системата за управление на МВР при извънредни ситуации. Проведено е теоретично и емпирично изследване на дейността на основните структури на МВР при извънредни ситуации. На критичен анализ и оценка са подложени получените резултати в светлината на ефективността на управлението на структурите на МВР при

извънредни ситуации. Определени са основните направления за усъвършенстване на управлението на структурите на МВР при извънредни ситуации. Предложен е структурен модел на Система за автоматизиране на управленския процес в МВР при извънредни ситуации. Изграждането на Система за автоматизиране на управленския процес в МВР, ще доведе до повишаване ефективността на управлението на структурите при извънредни ситуации. Създаването на софтуер за Интегрирана информационна система (ИИС), ще подпомогне дейностите на органите за управление и ще осигури взимането на информирано управленско решение в реално време.

С изпълнението на поставените изследователски задачи се постига целта на изследването в дисертационния труд, да се изясни същността на извънредни ситуации и да се предложат направления за повишаване ефективността от управлението на структурите на Министерството на вътрешните работи при овладяването им.

Изследването е опит да се обобщят и систематизират знания и обосноват целесъобразни препоръки за повишаване ефективността на управленската дейност на ръководните органи в структурите на МВР при взаимодействието между наличните сили и средства в процеса на овладяването извънредни ситуации. Това е особено значимо днес, когато са налице проблеми, които в най-висока степен влияят върху способностите на страната да постигне устойчиво състояние на национална сигурност.

Принос:

1. Предложен е критичен прочит и анализ на знанията и постиженията по проблема извънредни ситуации, включващ исторически преглед, текущо познание, текуща теория и практика, мнения на други изследователи и резултати от други изследвания.
2. Проведен е теоретичен анализ на управленския процес и са определени основните елементи, логично свързани с

усъвършенстването на управлението на структурите на МВР при извънредни ситуации.

3. На основата на определената настояща ефективност на управлението на структурите на МВР за действие при кризисни ситуации са моделирани основните направления за усъвършенстване на управлението на структурите на МВР при извънредни ситуации:

- предложен е структурен модел на Система за автоматизиране на управленския процес в МВР при извънредни ситуации и е определена необходимостта създаването на софтуер за Интегрирана информационна система;

- доказана е необходимостта от повишаване подготовката на служителите от управленските структури по отношение познаването на управленските технологии и същността на кризисните процеси.

Препоръки и идеи за последващо изследване:

а. В Министерството на вътрешните работи да се изгради Система за автоматизиране на управленския процес при извънредни ситуации и предприеме необходимото за създаването на софтуер за Интегрирана информационна система;

б. В Академията на МВР, като основно звено за професионална подготовка на служителите от МВР, да се направят промени в учебните планове и програми за повишаване подготовката на органите на оперативно, тактическо и стратегическо ниво за участие в овладяването на извънредни ситуации, особено тези, свързани с нарушаване на законоустановения ред в страната – масовите безредици.

в. След разработването и внедряването на софтуер за ИИС и настъпили промени във Академията на МВР, да се изследва и оцени ефекта от иновативността.

Публикации по дисертационния труд

1. Извънредните ситуации и министерството на вътрешните , ВУСИ, Годишник (Научни трудове)
2. Подходи за повишаване на готовността и способностите на ГД „Пожарна безопасност и защита на населението“ и нейните териториални структури за реагиране и бързото възстановяване след наводнения, ВУСИ, Годишник (Научни трудове)
3. Повишаване на готовността и способностите на структурите на МВР за реагиране и бързото възстановяване след земетресения , ВУСИ, Годишник (Научни трудове)